

WYŻSZA SZKOŁA BEZPIECZEŃSTWA i OCHRONY
im. Marszałka Józefa Piłsudskiego w Warszawie
WYDZIAŁ ZAMIEJSCOWY w NISKU

PAŃSTWO
PRAWO
BEZPIECZEŃSTWO
EKONOMIA I EDUKACJA
W OBLICZU ZAGROŻEŃ XXI WIEKU

Redakcja naukowa
Antoni Piędel
Jacek Pomiankiewicz
Andrzej Żebrowski

SERIA MONOGRAFICZNA NR 1
TOM I
PAŃSTWO – BEZPIECZEŃSTWO

Nisko 2014

Recenzenci:

ks. prof. zw. dr hab. Marian Wolicki

Katolicki Uniwersytet Lubelski Jana Pawła II

Wydział Zamiejscowy Nauk o Społeczeństwie w Stalowej Woli

prof. dr hab. inż. Jerzy Zawisza

Wyższa Szkoła Nauk Społecznych im. ks. Józefa Majki w Mińsku Mazowieckim

Rada programowa publikacji:

gen. dr Jacek Pomiankiewicz

Rektor Wyższej Szkoły Bezpieczeństwa i Ochrony im. Marszałka Józefa Piłsudskiego w Warszawie

prof. zw. dr hab. Michał Śliwa

Rektor Uniwersytetu Pedagogicznego im. Komisji Edukacji Narodowej w Krakowie

doc. dr inż. Antoni Piędel

Dziekan Wydziału Zamiejscowego w Nisku Wyższej Szkoły Bezpieczeństwa i Ochrony

im. Marszałka Józefa Piłsudskiego w Warszawie

prof. dr hab. inż. Andrzej Żebrowski

Wydział Zamiejscowy w Nisku Wyższej Szkoły Bezpieczeństwa i Ochrony

im. Marszałka Józefa Piłsudskiego w Warszawie,

Uniwersytet Pedagogiczny im. Komisji Edukacji Narodowej w Krakowie

prof. zw. dr hab. Orest Krasivski

Lwowskiego Regionalnego Instytutu Administracji Państwowej Filia Państwowej Akademii

Administracji Państwowej przy Prezydencie Ukrainy we Lwowie

prof. dr hab. Janina Pach

Uniwersytet Pedagogiczny im. Komisji Edukacji Narodowej w Krakowie

prof. dr hab. Tadeusz Zawadak

Wyższa Szkoła Bezpieczeństwa i Ochrony im. Marszałka Józefa Piłsudskiego w Warszawie

dr Jozef Bujniak

Uniwersytet Preszowski w Preszowie – Słowacja

dr hab. Bolesław Sprengel

Uniwersytet im. Mikołaja Kopernika w Toruniu

dr Iwona Tabaczek-Bajster

Uniwersytet Rzeszowski

dr Bolesław Kurzępa

Politechnika Rzeszowska

dr Andrzej Olak

Wydział Zamiejscowy w Nisku Wyższej Szkoły Bezpieczeństwa i Ochrony

im. Marszałka Józefa Piłsudskiego w Warszawie.

mgr Dariusz Kluska

Dyrektor Departamentu Bezpieczeństwa, Ochrony Informacji i Infrastruktury Krytycznej

TAURON Wytwarzanie S.A.

ISBN 978-83-940224-0-2

Wydawca:

Wyższa Szkoła Bezpieczeństwa i Ochrony im. Marszałka Józefa Piłsudskiego w Warszawie

Wydział Zamiejscowy w Nisku

ul. Chopina 31, 37 – 440 Nisko

tel./fax 15 844 27 44

<http://www.wsbio-wz-nisko.pl>

Copyright by Wyższa Szkoła Bezpieczeństwa i Ochrony

im. Marszałka Józefa Piłsudskiego w Warszawie

Wydział Zamiejscowy w Nisku

Opracowanie:

Wydawnictwo Sztafeta, 37-450 Stalowa Wola, ul. 1 Sierpnia 12, tel. 15 642 25 01, www.sztafeta.pl

Mgr Piotr Swoboda⁷²³
Kraków

DO KĄD ZMIERZA WSPÓŁCZESNY TERRORYZM? MOŻLIWE KIERUNKI ROZWOJU ZJAWISKA W DRUGIEJ DEKADZIE XXI WIEKU

Wprowadzenie

Zakończenie Zimnej Wojny i związana z nim zasadnicza zmiana porządku światowego, w połączeniu z nabierającymi od lat osiemdziesiątych coraz większego tempa procesami globalizacji, a także rewolucją naukowo-technologiczną lat dziewięćdziesiątych, zadecydowały o zmianie charakteru wielu problemów, zagrożeń i wyzwań międzynarodowych⁷²⁴. Jednym z najpoważniejszych z nich stał się na przełomie XX i XXI wieku współczesny terroryzm. Przeobrażenia tego zjawiska, ze względu na zasięg i metody działania, sposób organizacji i podstawowe cele ugrupowań terrorystycznych, wpłynęły na zmianę panoramy głównych aktorów stosunków międzynarodowych. Największe organizacje terrorystyczne od początku lat dziewięćdziesiątych stawały się samodzielnymi graczami na światowej scenie politycznej, obok państw, organizacji międzynarodowych, organizacji pozarządowych, transnarodowych korporacji, czy grup przestępczości zorganizowanej⁷²⁵. Chociaż zmiana oblicza terroryzmu stawała się coraz bardziej wyraźna już od początku lat dziewięćdziesiątych, to dopiero ataki na Stany Zjednoczone Ameryki z 11 września 2001 roku w pełni unaocznily i uświadomiły społeczności międzynarodowej jego nowy wymiar. Od tego wydarzenia, największego ataku terrorystycznego w historii świata, wiele państw i organizacji międzynarodowych wpisało terroryzm w poczet największych zagrożeń zarówno dla ich bezpieczeństwa narodowego, jak również bezpieczeństwa międzynarodowego. Wiele państw i organizacji podjęło wysiłki na rzecz aktywnego zwalczania tego zjawiska, a także wiele wypowiedziało wojnę z terroryzmem w skali globalnej.

Terroryzm nie jest zjawiskiem nowym. Towarzyszył ludzkości już od czasów starożytnych. Zmieniał się jego charakter, zasięg, motywy, cele, metody, sposoby organizacji itd. Zmieniało się także postrzeganie działalności terrorystycznej przez społeczeństwa i państwa, a także różne bywało jego znaczenie w procesach politycznych, zarówno na poziomie poszczególnych państw, regionów czy całego świata. Także samo pojęcie terroryzmu było różnie rozumiane i nadal nastrocza wielu trudności definicyjnych badaczom zajmującym się tym problemem. Najważniejszą kwestią na gruncie definicji jest rozdzielenie „terroryzmu” od „terroru”, jako zjawiska, a także terroryzmu od zwykłej działalności przestępczej. Jeśli chodzi o etymologię, to obydwa pojęcia pochodzą z łacińskiego *terrere* (straszyć, zastraszać, przerażać) *terribilis* (straszny, przerażający, wzbudzający strach), czy wreszcie od samego słowa *terror* (strach, przerażenie, trwoga, straszna wieść)⁷²⁶. Natomiast na gruncie

⁷²³ Mgr Piotr Swoboda – doktorant Uniwersytetu Pedagogicznego im. KEN w Krakowie.

⁷²⁴ T. R. Aleksandrowicz, *Bezpieczeństwo w Unii Europejskiej*, Warszawa 2011, s. 9-24.

⁷²⁵ Tamże s. 14-15.

⁷²⁶ R. Borkowski, *Terroryzm*, [w:] R. Borkowski (red.) *Konflikty współczesnego świata*, Kraków 2001, s. 115 oraz K. Jałoszyński, *Organy administracji rządowej wobec zagrożeń terrorystycznych. Policja w walce i przeciwdziałaniu terroryzmowi*, Bielsko-Biała 2009, s. 7.

zjawisk społecznych, pojęcia terroru i terroryzmu zasadniczo się od siebie różnią. Obydwa zawierają w sobie komponent strachu, przerażenia, wiążą się więc z działaniem przerażającym, strasznym, czy mającym spowodować skutki o takim charakterze, czyli wywołać strach. Nieodłącznym elementem takich działań jest stosowanie przemocy i siły (fizycznej i psychicznej). Różnica dotyczy podmiotu i przedmiotu oddziaływania strachem przy użyciu siły, czy przemocy. W przypadku terroru, podmiotem jest dana organizacja (najczęściej państwo), natomiast przedmiotem są jednostki, członkowie organizacji (obywatele, społeczeństwo danego państwa). W przypadku terroryzmu z kolei, podmiotem stosującym siłę, przemoc, czy zastraszanie są pojedyncze jednostki lub ich grupy, a przedmiotem ich oddziaływania – państwo (organizacja). Najbardziej precyzyjnie różnicę tę ujął Frederick Hacker, według którego terror stanowi stosowanie przemocy i gwałtu przez silnych (organy państwa) wobec słabszych (obywateli), natomiast terroryzm to posługiwanie się przemocą i gwałtem przez słabszych (obywateli) wobec silniejszych (państwa)⁷²⁷. Uwzględniając różnicę pomiędzy pojęciem terroryzmu a terroru, można wskazać – za Alexem Schmidem – na najważniejsze cechy charakteryzujące zjawisko terroryzmu:

- 1) Stosowanie przemocy, siły lub groźba ich użycia,
- 2) Polityczny charakter czynu,
- 3) Wywołanie strachu, terroru,
- 4) Celowość i planowanie działań,
- 5) Rozróżnienie bezpośrednich ofiar oraz celu ataku,
- 6) Psychologiczne skutki i reakcje⁷²⁸.

Tym, co odróżnia natomiast terroryzm od zwykłej działalności przestępczej (przestępczości zorganizowanej), jest polityczny charakter działalności terrorystów, ze względu na podłoże oraz cel działania⁷²⁹. Wspólny mianownik dla obydwu zjawisk stanowi metoda działania (terror – stosowanie przemocy i siły, szantaż porwania, wzięcie zakładników, podkładanie ładunków wybuchowych itd.)⁷³⁰. Różnica ta została przedstawiona poniżej w postaci graficznej (rys. 1).

Samo zjawisko terroryzmu w sposób bardziej złożony i najbardziej odpowiadający jego współczesnemu wymiarowi, ujął z kolei Brunon Hołyst, według którego terroryzm to „świadome budzenie i wykorzystywanie strachu w wyniku przemocy lub groźby przemocy w dążeniu do zmian politycznych (...). Terroryzm jest specjalnie pomyślany tak, by wywierał dalekosiężne skutki psychologiczne, znacznie wykraczające poza bezpośrednią ofiarę lub ofiary czy przedmiot terrorystycznego ataku”⁷³¹.

W kontekście współczesnego terroryzmu bardzo istotne są również te cechy, które decydują o międzynarodowym charakterze tego zjawiska. Terroryzm międzynarodowy ma miejsce wówczas, gdy:

- 1) „ataki terrorystyczne są uzasadniane ideologicznie, nie dotyczą tylko jednego kraju i jego ludności;
- 2) cele ataków nie znajdują się na ograniczonym terytorium, lecz są rozmieszczone w różnych miejscach;
- 3) terroryści działają na arenie międzynarodowej;
- 4) członkowie organizacji terrorystycznej pochodzą z różnych krajów, z których rozszerzają swoją działalność”⁷³².

⁷²⁷ T. Białek, *Terroryzm. Manipulacja strachem*, Warszawa 2005, s. 19.

⁷²⁸ T. Aleksandrowicz, *Terroryzm międzynarodowy*, Warszawa 2008, s. 8.

⁷²⁹ K. Jałoszyński, *Organy*, s. 13-14.

⁷³⁰ Tamże, s. 14.

⁷³¹ B. Hołyst, *Terroryzm*, Warszawa 2011, s. 85.

⁷³² W. Dietl, K. Hirschmann, R. Tophoven, *Terroryzm*, Warszawa 2009, s. 28.

Rys. 1. Terroryzm a przestępczość zorganizowana – schemat definicyjny

Źródło: K. Jałoszyński, Organy administracji rządowej wobec zagrożeń terrorystycznych. Policja w walce i przeciwdziałaniu terroryzmowi, Bielsko-Biała 2009, s. 14.

Motywacja działania terrorystów zawsze miała szeroko rozumiane konotacje polityczne, natomiast różniła się na przestrzeni lat ze względu na konkretne ideologie, czy założenia doktrynalne. Obecnie w działalności terrorystycznej dominuje religijna motywacja działania, a głównym nurtem współczesnego terroryzmu jest terroryzm fundamentalistów islamskich⁷³³. Ten rodzaj terroryzmu, choć zakorzeniony jeszcze w czasach Zimnej Wojny, rozwijał się gwałtownie od lat dziewięćdziesiątych minionego stulecia, w wyniku zasadniczej zmiany geopolitycznej na świecie, związanej z rozpadem świata bipolarnego i zakończeniem Zimnej Wojny, a także pod wpływem procesów globalizacji oraz rewolucji naukowo-technologicznej. Z początkiem XXI wieku zdominował nie tylko panoramę działalności terrorystycznej na świecie, ale również odbił znaczące piętno na całokształcie stosunków międzynarodowych, oddziałując w znacznym stopniu na kształtowanie polityk w zakresie bezpieczeństwa poszczególnych państw, jak również na funkcjonowanie społeczności międzynarodowej, jako całości.

Głównym celem niniejszego artykułu jest próba odpowiedzi na pytanie postawione w jego tytule: dokąd zmierza współczesny terroryzm? Odpowiedzi na to pytanie można szukać w dwóch podstawowych wymiarach: przestrzennym i czasowym, które są od siebie także w pewnym stopniu zależne. Pierwszy wymiar związany jest z zasięgiem zjawiska współczesnego terroryzmu oraz miejscami występowania działalności terrorystycznej o największym natężeniu na świecie (główny front, centrum „świętej wojny”) i

⁷³³ Fundamentalizm rozumiany, jako polityzacja religii, wykorzystywanie religii do celów politycznych, chęć organizacji porządków społecznych i politycznych w oparciu o zasady wiary itd. Wskazuje to bardziej na działalność polityczną z wykorzystaniem religii. Dlatego proponuję używać tego określenia zamiast „terroryzm islamski”, „islamizm” itp., które główny nacisk wskazują na religię, z której miałyby wynikać działalność terrorystyczna.

zmianami w tym zakresie (w perspektywie geograficznej), natomiast drugi wymiar dotyczy kwestii rozwoju, ciągłości i trwania głównej motywacji ideologicznej (religijnej) współczesnego terroryzmu (perspektywa czasowa). Starając się przedstawić możliwe kierunki rozwoju współczesnego terroryzmu w perspektywie przestrzennej i czasowej, w pierwszej kolejności zaprezentowany zostanie rys historyczny terroryzmu, ze szczególnym uwzględnieniem różnych ideologicznych motywacji leżących u podstaw działalności terrorystycznej na poszczególnych etapach rozwoju tego zjawiska, co pozwoli uzyskać odpowiedzi na pytania dotyczące czasu trwania głównych motywacji historycznych oraz dawnego charakteru tego zjawiska, ze względu na zasięg działania, używane środki, cele ataków itd. W kolejnej części przedstawiona zostanie charakterystyka współczesnego („nowego”) terroryzmu, z najważniejszymi jego cechami, które odróżniają go od terroryzmu „starego”⁷³⁴. Obydwa działania pomogą w analizie rozwoju zjawiska terroryzmu w drugiej dekadzie XXI wieku, w kontekście tego, czy w obliczu różnych zmian (także odpowiedzi państw i społeczności międzynarodowej) towarzyszących temu zjawisku, będzie ono zmierzało ku końcowi, czy raczej dopiero się będzie nasilać, a może ulegnie przeobrażeniu lub zmieni front i osiągnie nowe oblicze. Odpowiedzi na te pytania nie są łatwe, szczególnie w kontekście gwałtownych zmian w stosunkach międzynarodowych i coraz większej nieprzewidywalności świata, więc należy je traktować bardziej jako rozważania teoretyczne na podstawie analizy historycznego rozwoju zjawiska terroryzmu, dotychczasowego dorobku nauki w tym przedmiocie oraz pojawiających się w ostatnich latach tendencji na światowej mapie działalności terrorystycznej.

Analiza problemów poruszanych w tym tekście, przede wszystkim oparta została o przedmiotową literaturę polską oraz zagraniczną, wśród której należy wymienić opracowania takich autorów, jak Brunon Hołyst, Tomasz Aleksandrowicz, Kuba Jałoszyński, Robert Borkowski, czy Tomasz Białek. Kluczowe znaczenie ma artykuł Davida C. Rapoporty pt.: „The Four Waves of Modern Terrorism”, w oparciu o który przedstawiony został historyczny rozwój zjawiska nowożytnego terroryzmu, co pomogło także na sformułowanie najważniejszych wniosków co do jego przyszłości. Informacje w kwestii działalności głównych organizacji terrorystycznych na świecie oraz zmian, jeśli chodzi o terytorialny zasięg ich działania, pochodzą głównie z opracowań prezentowanych w serwisie internetowym amerykańskiego Narodowego Centrum Antyterrorystycznego (National Counterterrorism Center), ze szczególnym uwzględnieniem wydawanego co roku przez tę instytucję „kalendarza antyterrorystycznego”, a także z analiz Biura Bezpieczeństwa Narodowego.

Historyczny rozwój zjawiska terroryzmu

Stosowanie przemocy, siły, gwałtu i zastraszania w celach politycznych od czasów starożytnych do drugiej połowy dziewiętnastego wieku służyło przede wszystkim utrzymywaniu się przy władzy jednostek lub grup i zapewnianiu posłuszeństwa ówczesnych społeczeństw, czyli stanowiło pewne narzędzie sprawowania rządów przez różne totalitarne formy władzy (tyranie, despotie, dyktatury)⁷³⁵. Mimo pojedynczych przypadków działalności jednostek i grup o charakterze terrorystycznym, jak działalność na terytorium Egiptu i Palestyny sekty „sicari” (nożowników) w I wieku⁷³⁶, czy bardziej podobnej do współczesnego

⁷³⁴ Terroryzm „stary” dotyczy historycznego terroryzmu, czyli całokształtu działalności o charakterze terrorystycznym przed powstaniem terroryzmu „nowego” (współczesnego). Rozgraniczenie czasowe stanowią tutaj przemiany dokonujące się na świecie od przełomu lat osiemdziesiątych i dziewięćdziesiątych XX wieku, natomiast ich odmiennosc wynika z zasadniczych i specyficznych cech współczesnego terroryzmu, odróżniających go od wcześniejszej aktywności terrorystycznej; Zob.: T. Aleksandrowicz, *Terroryzm*, s. 33.

⁷³⁵ R. Borkowski, *Terroryzm*, s. 115.

⁷³⁶ Sekta Sicari (od nazwy krótkiego miecza „sica”) – żydowska organizacja działająca na terytorium Palestyny i Egiptu w latach 66 – 73 n.e., przeciwstawiająca się panowaniu rzymskiemu; Zob.: B. Hołyst, *Terroryzm*, s. 53 oraz R. Borkowski, *Terroryzm*, s. 121.

charakteru terroryzmu szyckiej sekty asasynów (izmailitów), operującej na Bliskim Wschodzie od XI do XIII wieku⁷³⁷, dominowało w tym aspekcie zjawisko terroru.

Dopiero od drugiej połowy XIX wieku można postrzegać terroryzm, jako szersze zjawisko, a nie tylko pojedyncze, odosobnione przypadki. Odtąd terroryzm stał się rzeczywistym narzędziem systematycznie stosowanym przez słabszych (jednostki, grupy) przeciwko silniejszym (organizacje, państwa), wówczas, gdy nie mogli oni swoich celów politycznych realizować (a czasem nie chcieli) drogą legalną. Od tego czasu działalność terrorystyczna stała się zjawiskiem obecnym w wielu różnych państwach na różnych kontynentach, a zmieniała się tylko motywacja tej działalności.

David C. Rapoport przedstawił historyczny rozwój nowożytnego terroryzmu, poczynając od dekady lat osiemdziesiątych XIX w. wieku, aż po czasy współczesne, który ujął w koncepcję czterech fal terroryzmu⁷³⁸. Cechą konstytutywną nowożytnego terroryzmu, która pozwoliła autorowi na wyodrębnienie go, jako zjawiska, był jego międzynarodowy charakter w tym sensie, że w danym czasie ta sama ideologia, w wielu krajach świata inspirowała jednostki lub grupy do działalności o charakterze terrorystycznym, a także z uwagi na fakt wykorzystywania podobnych metod, taktyk, strategii oraz narzędzi walki przez terrorystów na całym świecie⁷³⁹. Terroryzm od drugiej połowy XIX wieku zaczął więc być zjawiskiem międzynarodowym, ale jeszcze nie ze względu na zasięg terytorialny działania, ale ze względu na ideologię i sposoby walki.

Autor wymienia cztery następujące po sobie fale nowożytnego terroryzmu: falę terroryzmu anarchistycznego (ok. 1880 – 1920), falę terroryzmu antykolonialnego (ok. 1920 – 1960), falę terroryzmu „nowej lewicy” (ok. 1960 – 1990) oraz falę terroryzmu religijnego, zapoczątkowaną w 1979 r., która zaczęła dominować w dekadzie lat dziewięćdziesiątych XX wieku i która trwa współcześnie⁷⁴⁰. Nazwy poszczególnych fal odzwierciedlają dominującą cechę (ale nie jedyną), którą ze sobą niosły, ze względu na ideologię która inspirowała ludzi do działalności terrorystycznej w różnych krajach świata w tym samym czasie⁷⁴¹. W sposób generalny i nieco uproszczony koncepcja została zilustrowana poniżej (rys. 2).

Każda fala niosła ze sobą pewien specyficzny ładunek ideologiczny, który stanowił energię inspirującą do działania organizacje terrorystyczne w wielu zakątkach świata⁷⁴². Poszczególne fale odnoszą się do procesu aktywności w danym okresie czasu, który posiada swoją fazę rozwoju, fazę rozpędu (kulminacji) oraz fazę spadkową (opadania aktywności)⁷⁴³. Cykl jednej fali trwał przynajmniej jedno pokolenie i w przypadku pierwszych trzech fal był zbliżony do cyklu życia ludzkiego, w taki sposób, że idee, które inspirowały rodziców, nie były już takie atrakcyjne w przypad-

⁷³⁷ Organizacja utworzona przez Hasana ibn Sabbaha („starca z gór”), działająca od ok. 1090 do 1258 roku na Bliskim Wschodzie, świetnie wyszkolona i działająca w ukryciu, dokonująca ataków z położonej wysoko w górach północno-wschodniej Persji twierdzy Alamut. Celem ataków początkowo były ważne osobistości Kalifatu Bagdadzkiego, a następnie także uczestnicy wypraw krzyżowych. Określana była jako „islamski zakon rycerski” albo „sekta asasynów”. Od tego drugiego określenia w językach europejskich pochodzi słowo „zabójca”. Pochodzenie natomiast samej nazwy „asasyni” w literaturze przedmiotu najczęściej wiązane jest od słowa „hasziszijun”, co tłumaczy się jako „palacze haszyszu”. Jest to raczej legenda przywieziona do Europy przez znanego podróżnika Marco Polo i w takim kształcie rozpowszechniana. Dużo bardziej przekonujące wydają się natomiast argumentacje wiążące pochodzenie tego określenia z aspektem wiary – od „Asasijun”, czyli tych, którzy są wierni „Asas” (fundamentom wiary). Zob.: A. Maalouf, Samarkanda, Warszawa 1994, s. 112-114 oraz T. Crowdy, Historia szpiegostwa i agentury, Warszawa 2010, s. 54-56.

⁷³⁸ D. C. Rapoport, *The Four Waves of Modern Terrorism*, [w:] A. K. Cronin, J. M. Ludes (red.), *Attacking Terrorism. Elements of a Great Strategy*, Washington 2004.

⁷³⁹ Tamże, s. 47.

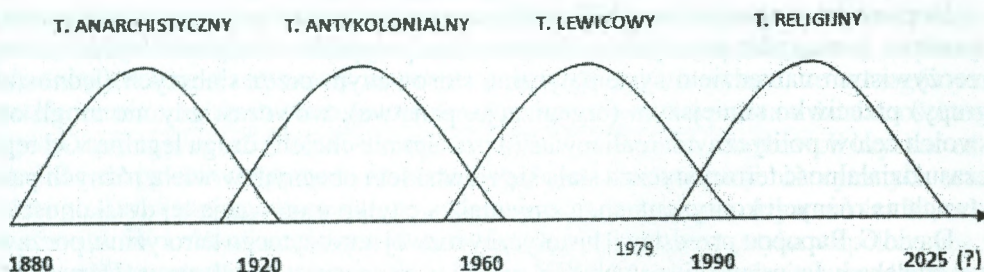
⁷⁴⁰ Tamże, s. 47 oraz 50-65.

⁷⁴¹ Tamże, s. 47.

⁷⁴² Tamże, s. 47.

⁷⁴³ Tamże, s. 47.

Rys. 2. Cztery fale nowożytnego terroryzmu.

Źródło: Opracowanie własne na podstawie: D. C. Rapoport, *The Four Waves of Modern Terrorism*, [w:] A. K. Cronin, J. M. Ludes (red.), *Attacking Terrorism. Elements of a Great Strategy*, Washington 2004.

ku ich dzieci⁷⁴⁴. Kolejne fale zachodziły na siebie, a elementy głównych ideologii określających te fale, były także w pewnym stopniu obecne podczas pozostałych fal⁷⁴⁵. Fale składają się z organizacji, ale rytmy trwania fal i organizacji różnią się od siebie⁷⁴⁶. Zazwyczaj organizacje znikają szybciej, niż związane z nimi fale, jednak energia fal pozwalała na tworzenie nowych ugrupowań⁷⁴⁷. Fala zanikała dopiero wtedy, kiedy nie była w stanie inspirować nowych organizacji do działalności terrorystycznej⁷⁴⁸. Kluczowymi czynnikami wpływającymi na zanikanie kolejnych fal terroryzmu był sprzeciw wobec terroryzmu, ustępstwa polityczne oraz zmiany na poziomie percepcji kolejnych pokoleń w odniesieniu do tego typu działalności oraz inspirujących tę działalność ideologii⁷⁴⁹.

Na podstawie analizy pierwszych trzech historycznych fal nowożytnego terroryzmu i przy założeniu, że powtarzający się w nich schemat (wzór) będzie miał miejsce w przypadku współczesnej, czwartej fali, David Rapoport przewiduje możliwe jej zakończenie i pojawienie się kolejnej fali około 2025 roku⁷⁵⁰. Zaznacza jednak, że może się to nie sprawdzić z uwagi na fakt, że ideologie napędzające minione fale miały świecki charakter, natomiast religijna inspiracja działalności organizacji terrorystycznych w ramach czwartej fali może okazać się dużo bardziej trwała⁷⁵¹. Charakterystyka poszczególnych fal terroryzmu „starego” pozwoli na wskazanie najistotniejszych różnic między nim, a współczesnym terroryzmem.

Fala terroryzmu anarchistycznego zapoczątkowana w dekadzie lat osiemdziesiątych XIX wieku, stanowiła pierwszy w historii przykład globalnego, czy rzeczywiście międzynarodowego charakteru zjawiska terroryzmu, co było w dużej mierze również efektem gwałtownego rozwoju mediów drukowanych oraz środków transportu (telegraf, dzienniki masowe, kolej)⁷⁵² oraz powstania i rozprzestrzeniania się uniwersalistycznych ideologii (marksizm i anarchizm), a także nastrojów antymonarchistycznych będących pokłosiem Wielkiej Rewolucji Francuskiej⁷⁵³. Jej koniec przy-

⁷⁴⁴ Tamże, s. 47 – 48.

⁷⁴⁵ Tamże, s. 47 – 48.

⁷⁴⁶ Tamże, s. 48.

⁷⁴⁷ Tamże, s. 48.

⁷⁴⁸ Tamże, s. 48.

⁷⁴⁹ Tamże, s. 48.

⁷⁵⁰ Tamże, s. 47.

⁷⁵¹ Tamże, s. 66.

⁷⁵² Tamże, s. 48 – 49.

⁷⁵³ R. Borkowski, *Terroryzm*, s. 123.

pada mniej więcej na dekadę lat dwudziestych XX wieku, kiedy wzbierała się już fala terroryzmu inspirowanego nacjonalizmem⁷⁵⁴. Stosowanie przemocy stało się wówczas głównym narzędziem w walce politycznej powstających w wielu państwach świata ugrupowań anarchistycznych. Terroryzm tego okresu stanowił wyraz sprzeciwu wobec ówczesnych wartości i porządków społecznych, a jego przejawami była walka prowadzona z trzema rodzajami przymusu – z przymusem politycznym (państwo), z przymusem ekonomicznym (kapitał) oraz z przymusem moralnym (kościół)⁷⁵⁵. Najważniejszą wartością była indywidualna wolność jednostek⁷⁵⁶. Podstawową formę działalności terrorystycznej stanowiły indywidualne zamachy na życie decydentów politycznych, osoby bezpośrednio odpowiedzialne za istniejący porządek społeczny oraz jego symbole⁷⁵⁷. Głównymi organizacjami tego okresu były rosyjska „Narodnaja Wola”, czy hiszpańska „Mano Negra” („Czarna Ręka”), których ofiarami byli odpowiednio car Aleksander II w roku 1881 oraz premier Antonio C. de Castillo w 1897 roku. Przedmiotami ataków stały się także inne głowy państw oraz premierzy rządów: cesarz niemiecki Wilhelm I, prezydent Francji Sadi Carnot, król Włoch Humbert I, prezydent Stanów Zjednoczonych Ameryki William McKinley, czy cesarzowa Austrii Elżbieta⁷⁵⁸.

Druga z historycznych fal terroryzmu nowożytnego, określona przez Davida Rapoportą mianem antykolonialnej, związana była z inspiracją ideologią nacjonalizmu⁷⁵⁹.

W literaturze przedmiotowej często jest określana także jako nacjonalistyczna, i biorąc pod uwagę cały złożony okres jej trwania (od mniej więcej drugiej dekady XX wieku do lat sześćdziesiątych XX wieku) oraz specyficzne uwarunkowania, właśnie to określenie wydaje się być bardziej właściwe, ponieważ pozwala na ujęcie zarówno działalności „antykolonialnej” oraz innych przejawów działalności terrorystycznej, czy zbliżonej do terrorystycznej, które pojawiają się w opracowaniach odnośnie do tego okresu (np. „terroryzm narodowościowo-separatystyczny”⁷⁶⁰, „terroryzm etniczno-narodowy”⁷⁶¹ czy „terroryzm faszystowski” i „prawicowo - totalitarny”⁷⁶²). Określenie „terroryzm nacjonalistyczny” pozwala na uwzględnienie terrorystycznej działalności różnych ugrupowań, których inspiracja pochodziła z szeroko rozumianej ideologii nacjonalizmu wraz z jego różnymi skrajnymi formami, czy przekształceniami, które dominowały w poszczególnych częściach tego okresu. W ramach tej fali można wyodrębnić trzy podokresy. Pierwszy dotyczył działalności ugrupowań separatystycznych oraz narodowo-wyzwoleńczych skierowanej przeciwko panowaniu mocarstw w Europie. Przykładami tej aktywności może być rozpoczęta w 1919 roku działalność Irlandzkiej Armii Republikańskiej (IRA, przeciwko Wielkiej Brytanii), ormiańskiego oraz macedońskiego ruchu narodowościowego (przeciwko Turcji), czy serbskiego ruchu skierowanego przeciwko Austro-Węgrom (m. in. Narodna Obrana, Młada Bosna – zamach na arcyksięcia Ferdynanda w 1914 roku w Sarajewie)⁷⁶³. Drugim rodzajem aktywności była działalność bojówek faszystowskich (np. SA w Niemczech, Falanga w Hiszpanii i we Włoszech, Żelazna Gwardia w Rumu-

⁷⁵⁴ D. C. Rapoport, *The Four Waves*, s. 47.

⁷⁵⁵ R. Borkowski, *Terroryzm*, s. 123.

⁷⁵⁶ Tamże, s. 123.

⁷⁵⁷ D. C. Rapoport, *The Four Waves*, s. 52.

⁷⁵⁸ R. Borkowski, *Terroryzm*, s. 123.

⁷⁵⁹ D. C. Rapoport, *The Four Waves*, s. 47 – 48.

⁷⁶⁰ K. Jałoszyński, *Organy*, s. 11.

⁷⁶¹ W. Dietl, K. Hirschmann, R. Tophoven, *Terroryzm*, s. 39.

⁷⁶² R. Borkowski, *Terroryzm*, s. 119.

⁷⁶³ Tamże, s. 124 – 125.

nii), jednak jej charakter bardziej zbliżony był do zjawiska terroru niż terroryzmu⁷⁶⁴. Trzecia kategoria obejmuje działalność w ramach ruchów narodowo-wyzwoleńczych przeciwko panowaniu europejskich mocarstw kolonialnych w wielu krajach świata, przede wszystkim w Afryce i Azji (m. in. Izrael, Palestyna, Kenia, Cypr, Algieria, Wietnam)⁷⁶⁵. Najistotniejszym konfliktem o charakterze etnicznym i nacjonalistycznym, lecz także częściowo religijnym w ramach tej fali, był konflikt między ludnością żydowską i arabską, dotyczący lokacji państwa Izrael, który dał początek terroryzmowi międzynarodowemu w sensie zasięgu działania organizacji terrorystycznych⁷⁶⁶.

Trzecia i ostatnia z historycznych fal nowożytnego terroryzmu związana była z inspiracją szeroko rozumianej ideologii lewicowej. W koncepcji Davida Rapoporta określona została dokładnie jako terroryzm „Nowej Lewicy” („New Left wave”)⁷⁶⁷, a w literaturze przedmiotu najczęściej występuje pod nazwą terroryzmu „lewackiego”⁷⁶⁸. Biorąc pod uwagę termin Davida Rapoporty oraz interpretując określenia „lewacki”, jako skrajnie lewicowy, proponuję jednak w odniesieniu do tego nurtu używać określenia lewicowy, wskazujący na szerokie konotacje z ideologią lewicy (skrajnej, nowej itp.). Początki tej fali związane były z procesami dekolonizacji w różnych częściach świata (głównie Afryka, Azja, Bliski Wschód) oraz z działalnością ugrupowań rewolucyjnych w Ameryce Łacińskiej (Ernesto „Che” Guevara) oraz z tzw. buntem młodych w krajach Europy Zachodniej i w USA z lat sześćdziesiątych XX wieku, między innymi w kontekście protestów przeciwko wojnie w Wietnamie⁷⁶⁹. W pierwszej fazie działalność terrorystyczna inspirowana była przede wszystkim ideologią lewicową (m. in. Czerwone Brygady we Włoszech, Frakcja Armii Czerwonej «RAF» w Niemczech, Armia Czerwona w Japonii, ugrupowania tzw. partyzantki miejskiej w krajach Ameryki Łacińskiej – Tupamaros w Urugwaju, Monteneros w Argentynie, a także Świetlisty Szlak w Peru, czy Czerwoni Khmerowie w Kambodży)⁷⁷⁰. Aktywne w tym czasie były także wciąż organizacje separatystyczne i narodowo-wyzwoleńcze, które z nimi współpracowały, jak IRA, ETA (Baskonia i Wolność), czy ugrupowania palestyńskie (Ludowy Front Wyzwolenia Palestyny «FWP», Organizacja Wyzwolenia Palestyny «OWP», Czarny Wrzesień)⁷⁷¹. Cechą charakterystyczną tej fali było to, że w latach siedemdziesiątych jako reakcja i sprzeciw wobec działalności ugrupowań lewicowych, pojawiły się organizacje skrajnie prawicowe (m. in. Nowy Ład we Włoszech, tzw. „szwadrony śmierci” w krajach Ameryki Łacińskiej)⁷⁷². Inną istotną cechą tej fali, jest fakt wspierania organizacji terrorystycznych przez państwa, głównie przez USA i ZSRR oraz ich sojuszników i uczynienie z nich elementu rywalizacji zimnowojennej, co miało miejsce szczególnie w dekadzie lat osiemdziesiątych⁷⁷³. Fala ta zanikała od przełomu lat osiemdziesiątych i dziewięćdziesiątych, wraz z rozpadem świata dwublokowego, zakończeniem głównego konfliktu światowego o charakterze ideologicznym (demokracja liberalna i komunizm),

⁷⁶⁴ Tamże, s. 125.

⁷⁶⁵ Tamże, s. 125.

⁷⁶⁶ Tamże, s. 125.

⁷⁶⁷ D. C. Rapoport, *The Four Waves*, s. 47.

⁷⁶⁸ M. in.: R. Borkowski, *Terroryzm*, s. 129 oraz J. Piwowarski, P. Pajorski, *Terroryzm lewacki: wybrane zagadnienia*, Kraków 2013, J. Cymerski, *Terroryzm a bezpieczeństwo Rzeczypospolitej Polskiej*, Warszawa 2013, s. 96.

⁷⁶⁹ R. Borkowski, *Terroryzm*, s. 129.

⁷⁷⁰ Tamże, s. 126 – 131.

⁷⁷¹ Tamże, s. 127 – 131.

⁷⁷² M. in. R. Borkowski, *Terroryzm*, s. 119 oraz T. Aleksandrowicz, *Terroryzm*, s. 17.

⁷⁷³ T. Aleksandrowicz, *Terroryzm*, s. 17 – 18.

a także w miarę rozwoju fali terroryzmu religijnego, który w tym czasie stawał się główną energią inspirującą ludzi i ugrupowania do działalności o charakterze terrorystycznym.

Charakterystyka współczesnego terroryzmu

Czwarta fala nowożytnego terroryzmu zaczęła nabierać impetu dopiero po zasadniczej zmianie geopolitycznej z przełomu lat osiemdziesiątych i dziewięćdziesiątych XX wieku, chociaż jej źródła tkwią jeszcze w czasach Zimnej Wojny. Pierwszym symptomem nadejścia nowego wymiaru terroryzmu były wydarzenia z 1968 roku, kiedy członkowie LFWP dokonali uprowadzenia samolotu izraelskich linii lotniczych „EL-AL” na lotnisku w Rzymie i tym samym działalność organizacji terrorystycznych przekroczyła granice państw czy regionów (umiędzynarodowienie terroryzmu, powstanie terroryzmu międzynarodowego w sensie globalnego zasięgu działania)⁷⁷⁴. Kolejny symptom związany był z rewolucją islamską w Iranie z 1979 roku, w której wyniku utworzona została w tym państwie republika islamska, co następnie spowodowało radykalizację wielu grup muzułmańskich w kierunku eksportu rewolucji islamskiej i postulatów budowy państw religijnych w pozostałych krajach kultury islamu (pobudzenie nurtu fundamentalizmu islamskiego w terroryzmie)⁷⁷⁵. Spowodowało to w kolejnych latach rozprzestrzenianie się organizacji fundamentalistycznych w wielu krajach Afryki i Azji⁷⁷⁶. Istotnym wydarzeniem konsolidującym jednostki i ugrupowania fundamentalizmu islamskiego była wojna w Afganistanie (1979 – 1989), podczas której w obronie świata muzułmańskiego przybywały ogromne ilości ochotników z wielu krajów kultury islamu, aby razem walczyć przeciwko wojskom ZSRR⁷⁷⁷. Skutkiem tych wydarzeń było nawiązanie i zacieśnianie kontaktów, zdobycie doświadczenia bojowego oraz wyszkolenie militarne tysięcy bojowników muzułmańskich⁷⁷⁸.

Dopiero jednak rozpad świata bipolarnego i zakończenie rywalizacji zimnowojennej umożliwiło pełny rozwój głównego nurtu współczesnego terroryzmu, jakim jest terroryzm fundamentalistów islamskich. Zakończona została globalna wielopłaszczyznowa rywalizacja (ideologiczna, polityczna, ekonomiczna, militarna, kulturowa), w ramach której dwa główne bloki skupione wokół USA oraz ZSRR kontrolowały niemal wszystko, co działo się na świecie, a w ostatniej dekadzie Zimnej Wojny wykorzystywały do tych celów również organizacje terrorystyczne, przy czym także w pewnym sensie je kontrolowały⁷⁷⁹. Świat tego okresu był uporządkowany, stabilny i w miarę przewidywalny⁷⁸⁰. Rozpad ZSRR i zakończenie globalnej rywalizacji, spowodowało także rozpad uporządkowanego i kontrolowanego świata bipolarnego, a ze zmiany tej jako główny zwycięzca oraz jedyne supermocarstwo w skali globalnej wyszły Stany Zjednoczone Ameryki, które chciały narzucić światu zwycięski porządek polityczny, ekonomiczny i kulturowy⁷⁸¹.

⁷⁷⁴ R. Borkowski, *Terroryzm*, s. 131 – 132.

⁷⁷⁵ Tamże, s. 133.

⁷⁷⁶ D. C. Rapoport, *The Four Waves*, s. 62.

⁷⁷⁷ Tamże, s. 62.

⁷⁷⁸ R. Borkowski, *Terroryzm*, s. 133.

⁷⁷⁹ T. Aleksandrowicz, *Terroryzm*, s. 17 – 18.

⁷⁸⁰ E. Cziomer, *Międzynarodowy ład polityczny*, [w:] E. Cziomer, L. W. Zyblikiewicz (red.), *Zarys współczesnych stosunków międzynarodowych*, pod red. E. Cziomer, L. W. Zyblikiewicz, Warszawa 2007, s. 178 oraz A. Zebrowski, *Ewolucja polskich służb specjalnych. Wybrane obszary walki informacyjnej*, Kraków 2005, s. 161 – 162.

⁷⁸¹ T. R. Aleksandrowicz, *Bezpieczeństwo*, s. 9 – 12.

Mając na uwadze taką genezę współczesnego terroryzmu, zasadne jest postrzeganie tego zjawiska w kontekście historycznego wpływu konfliktów na zmiany polityczne świata, na co zwraca uwagę Kuba Jałoszyński, przytaczając koncepcję Samuela Huntingtona⁷⁸². Koncepcja ta wymienia cztery fazy historycznego rozwoju konfliktów, które mają znaczenie z punktu widzenia istoty konfliktów przełomu XX i XXI wieku⁷⁸³. Pierwsza faza związana była z osobistą rywalizacją pomiędzy królami i książętami o ziemię oraz korzyści ekonomiczne⁷⁸⁴. Kolejna przyszła wraz ze zmianami po Wielkiej Rewolucji Francuskiej, w której konflikty królów i książąt zostały zastąpione konfliktami ludu a cechą charakterystyczną był wzrost nacjonalizmu⁷⁸⁵. Po niej nastąpiła faza konfliktów ideologicznych, której początki związane są z rewolucją komunistyczną w Rosji pod koniec pierwszej wojny światowej, i która przebiegała w dwóch etapach: najpierw dominował konflikt pomiędzy ideologią komunizmu, faszyzmu i demokratycznego liberalizmu, a następnie – po wyeliminowaniu faszyzmu z końcem drugiej wojny światowej – konflikt pomiędzy komunizmem a demokratycznym liberalizmem, który wyznaczał linię podziałów na świecie przez prawie pół wieku⁷⁸⁶. Zakończenie Zimnej Wojny przyniosło zakończenie konfliktu ideologicznego, natomiast nie oznaczało zakończenia konfliktów jako takich, lecz rozwinął się ich nowy rodzaj, których zasadniczą linią podziału miała podłoże kulturowe, a więc faza konfliktów cywilizacji⁷⁸⁷.

Na tym podłożu rozwinął się właśnie współczesny terroryzm, jako efekt zderzenia cywilizacji zachodu reprezentowanej głównie przez USA, które chciały narzucić reszcie świata swój model polityczny, ekonomiczny i kulturowy, z którym wyszły zwycięsko z Zimnej Wojny i którego wartości uznawały za uniwersalne (m. in. prawa człowieka, wolność jednostek, świeckość państwa, równouprawnienie kobiet i mężczyzn)⁷⁸⁸. Zderzyło się to szczególnie z kręgiem kultury islamu, dla którego wyznawców wartości te były obce kulturowo⁷⁸⁹, co dodatkowo spotęgowane było radykalizacją postaw oraz postulatami przekształcania świeckich państw tego obszaru w republiki islamskie wzorem Iranu, a także coraz większą obecnością USA w rejonie Zatoki Perskiej w związku z jego bogatymi zasobami ropy naftowej.

Głównym czynnikiem, który wpłynął na rozwój współczesnego terroryzmu, była zasadnicza zmiana porządku światowego oraz związana z nią zmiana podłoża konfliktów na świecie. W istotnym stopniu przyspieszyły go także nabierające coraz szybszego tempa od lat osiemdziesiątych procesy globalizacji (komunikacyjnej, informacyjnej, transportowej, ekonomicznej itd.), a także rewolucja naukowo-technologiczna z połowy lat dziewięćdziesiątych. Dominującym nurtem współczesnego terroryzmu jest terroryzm o podłożu fundamentalizmu islamskiego, natomiast należy pamiętać, że w czasie trwania czwartej fali aktywne były także nurty i organizacje dominujące w poprzednich falach (np. IRA, ETA, RAF), wykorzystujące inspiracje innych religii niż islam (np. Najwyższa Prawda, Liga Obrony Życia, Liga Obrony Żydów), a także pojawiały się nowe, związane z nurtem ekologicznym (ekoterroryzm), nurtem millenarystycznym (apokaliptycznym), czy w ramach tzw. terroryzmu jednej sprawy⁷⁹⁰.

⁷⁸² K. Jałoszyński, *Organy*, s. 15.

⁷⁸³ Tamże, s. 15.

⁷⁸⁴ Tamże, s. 15.

⁷⁸⁵ Tamże, s. 15.

⁷⁸⁶ Tamże, s. 15.

⁷⁸⁷ Tamże, s. 15.

⁷⁸⁸ T. R. Aleksandrowicz, *Bezpieczeństwo*, s. 11 – 12.

⁷⁸⁹ Tamże, s. 11 – 12.

⁷⁹⁰ R. Borkowski, *Terroryzm*, s. 126 oraz 134 – 136.

Całokształt przemian geopolitycznych oraz cywilizacyjnych, który legł u podstaw rozwoju współczesnego terroryzmu, jak również nowy charakter ze względu na motywację (podłoże i cele) działalności terrorystycznej, pozwala na wskazanie najważniejszych cech właściwych nowemu wymiarowi tego zjawiska, które pozwalają zauważyć istotne różnice w stosunku do terroryzmu „starego”, znanego z poprzednich trzech fal. Przede wszystkim zmienił się sam charakter organizacji terrorystycznych – z jednolitych ugrupowań o strukturze hierarchicznej, działających na obszarze konkretnego państwa, ewentualnie regionu, przekształciły się one w bezterytorialne organizacje sieciowe, niemające jednej, stałej lokalizacji, zorganizowane w oparciu o rozbudowane struktury autonomicznych komórek porozrzucanych po całym świecie⁷⁹¹. Kontakty między tymi komórkami nie są sformalizowane, a oparte o osobiste kontakty i relacje, ich działalność charakteryzuje się daleko posuniętą autonomią działania oraz podejmowania decyzji⁷⁹². Spoiwem jest wspólna ideologia, cel i działalność na rzecz jego realizacji⁷⁹³. Taki sposób organizacji utrudnia wykrycie wszystkich ogniw, rozpracowanie całej organizacji, czy wreszcie uniemożliwienie jej działania⁷⁹⁴. Autonomia i sieciowy sposób zorganizowania przejawia się także w specjalizacji poszczególnych komórek, czy pionów, co organizacyjnie przybliża je do wyspecjalizowanych służb poszczególnych państw, czy organizacji międzynarodowych. Poszczególne komórki zajmują się osobnymi zadaniami obejmującymi m. in. pozyskiwanie środków, działalność medyczną, działalność społeczną i charytatywną, wywiad, działalność ideologiczną i propagandę, rekrutację ochotników, szkolenia, planowanie zamachów, czy wreszcie przeprowadzanie ataków⁷⁹⁵. Autonomia komórek wynikająca z tego sposobu funkcjonowania, ma istotne znaczenie dla całościowej działalności globalnej sieci terrorystycznej: „dzięki autonomii poszczególnych komponentów sieci akcje nieplanowane wspólnie składają się na skoordynowaną kampanię terrorystyczną; poszczególne ogniw dokonują, bowiem zamachów według własnych planów i celów, a równocześnie są one postrzegane jako, jako element większej, skoordynowanej kampanii, co zwiększa ich siłę oddziaływania społecznego i politycznego”⁷⁹⁶.

Kolejną cechą jest globalny charakter działalności, co oczywiście związane jest także z sieciowością organizacji. Dotyczy gwałtownego tworzenia oraz rozprzestrzeniania się siatek terrorystycznych na terenie całego świata. Wcześniej organizacje terrorystyczne działały na obszarze jednego, bądź kilku sąsiednich państw, ewentualnie regionu, natomiast obecnie areną ich aktywności stał się cały świat - posiadają komórki i przeprowadzają ataki na kilku kontynentach⁷⁹⁷. O transnarodowości organizacji terrorystycznych tego nurtu decyduje również mobilność oraz szybkość przemieszczania się poszczególnych komórek i członków organizacji. Współczesne organizacje terrorystyczne w odróżnieniu do organizacji starego typu uniezależniły się od wsparcia państw i stały się globalnymi, samodzielnymi aktorami na międzynarodowej scenie politycznej⁷⁹⁸. Międzynarodowy charakter dotyczy nie tylko zasięgu działania, ale również zasięgu oddziaływania – psychologicznych skutków, które także

⁷⁹¹ T. Aleksandrowicz, *Terroryzm*, s. 33.

⁷⁹² Tamże, s. 34.

⁷⁹³ Tamże, s. 34.

⁷⁹⁴ D. C. Rapoport, *The Four Waves*, s. 65.

⁷⁹⁵ D. Duda, *Terroryzm islamski*, Kraków 2002, s. 82 – 86.

⁷⁹⁶ T. Aleksandrowicz, *Terroryzm*, s. 33.

⁷⁹⁷ Tamże, s. 38.

⁷⁹⁸ Tamże, s. 38.

powinny trafiać do mediów i finalnych odbiorców na całym świecie (przekaz także musi być globalny). Globalny jest także cel działalności – ustanowienie globalnej wspólnoty wiernych w drodze „islamistycznej rewolucji światowej”⁷⁹⁹.

Religijna motywacja działania, która pojawiła się w czwartej fali jako główna energia inspirująca działalność terrorystyczną na świecie i zastąpiła dotychczasowe ideologie świeckie w tym zakresie, jest czynnikiem niezwykle silnie oddziałującym i decydującym o charakterze współczesnego terroryzmu. Poprzez wykorzystywanie religii do celów politycznych, dużo silniej i efektywniej można manipulować ludźmi, czy to w kwestii pozyskiwania ich do współpracy i działalności terrorystycznej, czy w kwestii psychologicznego oddziaływania na społeczeństwa określonych państw. Religijny jest także cel działalności w tym przypadku – zniszczenie obowiązującego na świecie porządku polityczno-społecznego i budowa globalnej wspólnoty wiernych, działającej w oparciu o zasady konkretnej wiary⁸⁰⁰. Jest to ideologia absolutystyczna, gdzie łatwiej oddziaływać odwołując się do podstaw wiary, świętości sprawy, wieczności, nagrody po śmierci dla sprawy itd.⁸⁰¹. Łatwiej w tym wszystkim pobudzić skłonności do mesjanizmu i fanatyzmu⁸⁰². Jest to nastawienie na destrukcję istniejącego porządku i budowę nowego, dlatego dużo trudniej w takim przypadku o negocjacje, czy kompromis⁸⁰³.

Globalny aspekt współczesnego terroryzmu w odniesieniu do celów i zasięgu działania oraz oddziaływania, w połączeniu z wykorzystywaniem wiary do motywowania i utrzymywania tej działalności, stanowią bardzo niebezpieczną mieszankę w kontekście kolejnej cechy, jaką jest maksymalizacja (masowość) liczby ofiar ataków terrorystycznych. Jeżeli celem jest walka z „niewiernymi” i destrukcja wrogich systemów, przejęcie kontroli nad porządkiem na całym świecie, co tłumaczone jest względami religijnymi, a istotnym elementem działalności terrorystycznej jest jak największy zakres oddziaływania psychologicznego, to nie jest to tylko walka skierowana wobec decydentów politycznych drugiej strony, lecz celem jest unicestwienie jak największej liczby osób, także postronnych, przypadkowych⁸⁰⁴. Im bardziej krwawy zamach, tym większa szansa na zainteresowanie mediów i rozgłos, a więc promocja idei ugrupowań terrorystycznych⁸⁰⁵. Inaczej było w przypadku terroryzmu w ramach trzech historycznych fal, kiedy starano się w ramach państw zyskać społeczną akceptację i poparcie dla prezentowanych ideologii⁸⁰⁶. Terroryzm miał raczej indywidualny charakter, jeżeli chodzi o cele ataku – liczyli się decydenci polityczni lub osoby odpowiedzialne za dany stan rzeczy, zwrócenie uwagi na ich sprawę i przedstawienie żądań, natomiast zabijanie ludzi było celem pośrednim, przy czym nie dążono do dużej liczby ofiar⁸⁰⁷. W przypadku terroryzmu religijnego, to właśnie jak największa liczba osób postronnych, niezwiązanych ze sprawą, cywilnych i przypadkowych, stała się celem przeprowadzanych zamachów i środkiem przekazu psychologicznego. Poprzez odwoływanie się do religii, nie minimalizuje się ryzyka, nie dba się o życie sprawców ataków, ich śmierć jest wliczona w zamach, a tłumaczone jest to nagrodą

⁷⁹⁹ B. Hołyst, *Terroryzm*, s. 59 oraz M. Sadowski, *Dżihad – święta wojna w islamie*, *Przegląd Bezpieczeństwa Wewnętrznego* 8, 5, 2013, s. 37 – 45.

⁸⁰⁰ T. Aleksandrowicz, *Terroryzm*, s. 37.

⁸⁰¹ T. Aleksandrowicz, *Terroryzm*, s. 36 oraz M. Sadowski, *Dżihad*, s. 34 – 42.

⁸⁰² J. Cymerski, *Terroryzm*, s. 98 – 101.

⁸⁰³ T. Aleksandrowicz, *Terroryzm*, s. 37 – 38.

⁸⁰⁴ *Tamże*, s. 36 – 38.

⁸⁰⁵ *Tamże*, s. 26 – 32.

⁸⁰⁶ *Tamże*, s. 37.

⁸⁰⁷ *Tamże*, s. 37.

po śmierci⁸⁰⁸. Szczególnie poważnym problemem w tym aspekcie jest niebezpieczeństwo użycia broni masowego rażenia przez terrorystów⁸⁰⁹.

Do pozostałych istotnych cech współczesnego terroryzmu, które decydują o nowym wymiarze tego zjawiska, zaliczyć należy ponadto wykorzystywanie najnowocześniejszej techniki, jeśli chodzi o komunikację, łączność, przemieszczanie się, używane narzędzia walki, oddziaływanie propagandowe, szkolenia, pozyskiwanie informacji a nawet przeprowadzania ataków (cyberterroryzm)⁸¹⁰, a także asymetryczność tego zjawiska, która w obliczu wyżej przedstawionych cech w połączeniu z nieprzewidywalnością jest czynnikiem działającym w pewnym sensie na korzyść terrorystów (państwa nie mogą chronić wszystkiego cały czas w takim samym stopniu, natomiast terroryści mogą uderzyć w każdej chwili w wybrany przez siebie cel)⁸¹¹. Działalność współczesnych organizacji terrorystycznych charakteryzuje także różnorodność źródeł finansowania, które w dalszym ciągu związane są z pomocą niektórych państw, pochodzą z działalności przestępczej, ale także z prowadzenia legalnej działalności gospodarczej, wykorzystywania działalności organizacji społecznych i charytatywnych, korzystania z różnorodnych instrumentów finansowych, a którego przepływ w dużym stopniu ułatwia wykorzystywanie tzw. systemów „hawala”⁸¹².

Globalna sieć terrorystyczna obejmuje wiele ugrupowań fundamentalistów islamskich na całym świecie. Główną rolę odgrywa w niej jednak Al-Kaida, która w przeciągu ostatnich dekad stanowiła centrum współpracy różnych organizacji, wyznaczała kierunki, cele, sposób działania oraz nadawała tempo światowemu dżihadowi⁸¹³. Jej początki sięgają wojny w Afganistanie, podczas której Usama bin Laden nawiązywał kontakty z ochotnikami z różnych państw muzułmańskich walczącymi przeciwko ZSRR, a także organizował dla nich ośrodki rekrutacyjne oraz szkoleniowe, które w późniejszym czasie lokowane były w różnych państwach Afryki, Azji, Europy oraz w USA⁸¹⁴. Z początkowo luźnej sieci powiązań między różnymi organizacjami terrorystycznymi, w 1988 roku utworzona została przez głównych jej przywódców (w tym Usamy bin Ladena) organizacja stawiająca sobie za cel prowadzenie dżihadu w skali globalnej⁸¹⁵. Jej centrum w postaci tzw. bazy (Al-Kaida) najpierw ulokowane było w Afganistanie, a następnie – po wycofaniu się wojsk radzieckich z Afganistanu, w Pakistanie⁸¹⁶. W 1991 roku, bin Laden przeniósł się do Sudanu i tam też utworzona została główna siedziba Al-Kaidy, jednak po konflikcie z Sudańczykami, kierownictwo organizacji powróciło do Afganistanu, gdzie we współpracy z afgańskimi talibami, rozbudowywano organizację oraz rozwijano współpracę z innymi fundamentalistycznymi organizacjami na całym świecie⁸¹⁷.

Głównym celem strategicznym Al-Kaidy było od początku stworzenie „wielkiego państwa muzułmańskiego” (kalifatu) obejmującego rozległe obszary, począwszy od Azji Środkowej i Południowej, przez Bliski Wschód, aż po terytoria Afryki Pół-

⁸⁰⁸ J. Cymerski, *Terroryzm*, s. 108.

⁸⁰⁹ S. Koziej, *Między piekłem a rajem: szare bezpieczeństwo na progu XXI wieku*, Toruń 2006, s. 74.

⁸¹⁰ T. Aleksandrowicz, *Terroryzm*, s. 34 oraz A. Dzisiów-Szuszczkiewicz, M. Trzpił, *Działania, strategiczne cele i nowe trendy Al-Kaidy*, *Bezpieczeństwo Narodowe I – II*, 9 – 10, 2009, s. 93 – 94.

⁸¹¹ T. R. Aleksandrowicz, *Współczesne zagrożenia terrorystyczne: prawa człowieka między wolnością a bezpieczeństwem*, *Bezpieczeństwo. Teoria i praktyka*, 3 – 4, II, Kraków 2008, s. 24.

⁸¹² B. Hołyst, *Terroryzm*, s. 633 – 635.

⁸¹³ Dżihad rozumiany jako wojna toczona z niewiernymi w celu poszerzenia panowania islamu; ekspansja islamu przy użyciu wszelkich sposobów, także przemocy; Zob.: M. Sadowski, *Dżihad*, s. 40 – 45.

⁸¹⁴ B. Hołyst, *Terroryzm*, s. 621.

⁸¹⁵ Tamże, s. 621.

⁸¹⁶ Tamże, s. 621 i 633.

⁸¹⁷ Tamże, s. 633.

nocno-Wschodniej⁸¹⁸. Koniecznym warunkiem na drodze do tego celu było wyeliminowanie obecności Stanów Zjednoczonych Ameryki oraz ich wpływów w świecie islamu, osłabienie pozycji, a nawet zniszczenie tego supermocarstwa⁸¹⁹. W 1996 roku Usama bin Laden ogłosił deklarację dżihadu przeciwko „amerykańskim okupantom świętych miejsc”⁸²⁰, a w 1998 Al-Kaida połączyła się z ugrupowaniami fundamentalistycznymi z Egiptu i Sudanu, tworząc sunnicki światowy Front Islamski do Walki z Żydami i Krzyżowcami (Amerykanami)⁸²¹. Fundamentalisci islamscy zaliczyli do grona wrogów islamu także szyitów, sekularystów oraz sunnitów sprzeciwiających się idei państwa religijnego⁸²². Deklaracjom tym oraz działaniom towarzyszyły wezwania do zabijania Amerykanów i ich sojuszników, wskazujące, że im większa liczba ofiar, tym większa chwała dla Allaha⁸²³.

Kierunki rozwoju współczesnego terroryzmu

Zgodnie z przyjętymi przez Al-Kaidę założeniami, głoszoną ideologią oraz wyznaczonymi celami, można w jej działalności wyznaczyć dwa zasadnicze, lecz powiązane ze sobą kierunki podejmowanych działań. Pierwszy dotyczy realizacji celów związanych z budową wielkiego państwa muzułmańskiego na obszarze kultury islamu, obejmuje rozwój współpracy między organizacjami fundamentalistycznymi na tym obszarze, ekspansję fundamentalizmu do krajów muzułmańskich, tworzenie ośrodków szkoleniowych, same szkolenia, a także walkę z niewiernymi w poszczególnych państwach, obejmującą działania przeciwko świeckim rządóm oraz przeciwko świeckim postawom w społeczeństwach tych państw, jak również walki z wojskami USA w tych rejonach. Drugi kierunek związany jest z osłabianiem głównych wrogów zewnętrznych, przede wszystkim na ich terytorium, czy w odniesieniu do ich infrastruktury, i obejmuje przeprowadzanie ataków terrorystycznych przeciwko Stanóm Zjednoczonym Ameryki oraz ich sojusznikom, co ma także dawać przykład muzułmanóm na całym świecie do podjęcia dżihadu w skali globalnej.

Od początku lat dziewięćdziesiątych Al-Kaida przeprowadzała ataki terrorystyczne na wielu kontynentach, z których najgłośniejsze to: pierwszy atak na World Trade Center w USA z 1993 roku (6 osób zabitych, 1 tysiąc rannych), atak na koszary amerykańskie w Arabii Saudyjskiej w 1996 roku (19 osób zabitych, kilkaset rannych), zamachy na ambasady USA w Kenii i Tanzanii z 1998 roku (234 osoby zabite, około 5 tysięcy rannych), czy atak na amerykański niszczyciel USS „Cole” u wybrzeży Jemenu w 2000 roku (17 żołnierzy zginęło, 39 zostało rannych)⁸²⁴. Wszystkie te ataki potwierdzały realność głoszonych haseł i wskazywały na nowy charakter terroryzmu, a także spotkały się z reakcją w postaci aresztowań wielu członków Al-Kaidy na Bliskim Wschodzie, w Afryce, Europie oraz Ameryce Północnej⁸²⁵. Jednak dopiero ataki z 11 września 2001 roku na terytorium Stanów Zjednoczonych Ameryki (World Trade Center oraz Pentagon) pokazały w pełni nowe oblicze terroryzmu religijnego oraz fanatyzm, okrucieństwo, determinację oraz bezwzględność terrorystów. Był to największy atak w historii terroryzmu, dokonany przez pozapaństwowy

⁸¹⁸ A. Dzisiów-Szuszczukiewicz, M. Trzpił, *Działania*, s. 86.

⁸¹⁹ Tamże, s. 86.

⁸²⁰ B. Hołyst, *Terroryzm*, s. 636.

⁸²¹ Tamże, s. 621 i 637..

⁸²² Tamże, s. 637.

⁸²³ M. Sadowski, *Dżihad*, s. 40.

⁸²⁴ B. Hołyst, *Terroryzm*, s. 624 – 625.

⁸²⁵ Tamże, s. 625.

podmiot na globalne supermocarstwo, na jego terytorium, przy użyciu cywilnych samolotów jako rakiet, w wyniku którego zginęło blisko 3 tysiące osób (cywilnych, przypadkowych)⁸²⁶, który uderzył w infrastrukturę ekonomiczną USA i zarazem jeden z symboli ich potęgi, a także z którego przekaz obiegił niemal w jednej chwili cały świat. Kolejne wielkie ataki – na wyspie Bali w 2002 roku (202 ofiar śmiertelnych i około 300 rannych), w Madrycie w roku 2004 (192 osoby zabite i około 1500 rannych), w Londynie w 2005 roku (52 ofiary śmiertelne i 700 osób rannych) oraz w Bombaju w 2008 roku (166 zabitych, ponad 300 rannych)⁸²⁷, potwierdzały charakter nowego terroryzmu i kontynuację realizowanej strategii fundamentalistów islamskich.

Wydarzenia z 11 września 2001 roku były przełomowe, ponieważ spowodowały zdecydowaną reakcję Stanów Zjednoczonych Ameryki oraz społeczności międzynarodowej, a sam terroryzm zyskał wówczas miano jednego z największych zagrożeń o charakterze globalnym. USA wypowiedziały globalną wojnę z terroryzmem, do której przyłączyli się ich sojusznicy⁸²⁸. Rozpoczęła się ogromna operacja mająca na celu eliminację terrorystów w miejscu powstania oraz siedziby Al-Kaidy, czyli w Afganistanie⁸²⁹. W ten sposób Afganistan stał się głównym frontem, czy centrum walk fundamentalistów islamskich z głównym wrogiem – Stanami Zjednoczonymi Ameryki oraz ich sojusznikami. Centrum to przeniosło się w 2003 roku do Iraku, który stał się kolejnym miejscem inwazji armii Stanów Zjednoczonych i ich koalicjantów⁸³⁰. Niektórzy autorzy uważają, że jednym z celów ataku na USA w 2001 roku było spowodowanie tego supermocarstwa do wypowiedzenia wojny islamowi oraz spowodowanie globalnego przebudzenia muzułmanów⁸³¹. Spowodowało to uwikłanie wojsk USA i ich sojuszników na długie lata, zarówno w Iraku, jak i w Afganistanie, które stały się w kolejnych latach głównymi frontami światowego dżihadu⁸³². Efektem tych operacji było zniszczenie obozów szkoleniowych, pokonanie afgańskich talibów i innych fanatycznych przedstawicieli fundamentalizmu islamskiego, którzy tak jak w czasie interwencji radzieckiej w Afganistanie w latach osiemdziesiątych, masowo zjeżdżali się z wielu państw muzułmańskich walcząc w ramach dżihadu, a także aresztowanie lub wyeliminowanie wielu przywódców Al-Kaidy⁸³³. Mimo, że stanowiło to pewne osłabienie organizacji i ograniczenie jej działań, to nie oznaczało jednak całkowitego rozbitcia jej struktur i zaprzestania działalności⁸³⁴.

Od około 2007 roku obserwowany jest wzrost znaczenia Al-Kaidy, która odbudowała struktury i wzmocniła swoją pozycję, zarówno w skali regionalnej, jak również ponadregionalnej (w czym pomogło jej także przeniesienie głównego frontu wojny z terroryzmem oraz znacznych sił koalicji antyterrorystycznej z Afganistanu do Iraku w 2003 roku)⁸³⁵. Po obaleniu reżimu talibów w Afganistanie, główna siedziba Al-Kaidy przeniosła się na pogranicze afgańsko-pakistańskie⁸³⁶. Wśród celów strategicz-

⁸²⁶ R. Kuźniar, *Pozimnowojenne dwudziestolecie 1989-2010*, Warszawa 2011, s. 321.

⁸²⁷ B. Hołyst, *Terroryzm*, s. 637 oraz <http://dzihadyzm.blox.pl/2010/12/26-listopada-2008-r-zamach-w-Bombaju-Indie.html> [04.05.2014].

⁸²⁸ R. Kuźniar, *Pozimnowojenne dwudziestolecie*, s. 322 – 325.

⁸²⁹ B. Hołyst, *Terroryzm*, s. 635.

⁸³⁰ A. Dziśiów - Szuszczykiewicz, M. Trzpił, *Działania*, s. 87.

⁸³¹ Tamże, s. 87.

⁸³² Tamże, s. 87.

⁸³³ B. Hołyst, *Terroryzm*, s. 635.

⁸³⁴ B. Hołyst, *Terroryzm*, s. 635.

⁸³⁵ T. Otłowski, *Analiza nt. wzrostu aktywności międzynarodowych struktur islamskich ekstremistów*, Biuro Bezpieczeństwa Narodowego, Warszawa 2010, s. 7, <http://www.bbn.gov.pl/download.php?s=1&id=6006> [04.05.2014] oraz T. Otłowski, *Nowa strategia Al-Kaidy wobec Pakistanu*, *Bezpieczeństwo Narodowe* 18, 2011, s. 80.

⁸³⁶ B. Hołyst, *Terroryzm*, s. 633.

nych w dalszym ciągu pozostawały sprawy związane z budową państwa islamskiego w krajach muzułmańskich, a także walka z głównym przeciwnikiem ideologicznym, czyli z państwami zachodnimi⁸³⁷. Istotnym elementem w realizacji tej strategii było podtrzymywanie korzystnych trendów w obszarze stacjonowania centrum (bazy) organizacji, a więc wspieranie talibów w Afganistanie, których aktywność wpływała na przedłużające się zaangażowanie (polityczne, militarne, finansowe) USA i ich sojuszników w regionie, co w konsekwencji miało doprowadzić do wyczerpywania się ich sił i środków oraz osłabiać morale ich społeczeństw⁸³⁸. Innym istotnym elementem realizacji planów strategicznych w rejonie stacjonowania centrum Al-Kaidy, stało się oddziaływanie na coraz bardziej podatne na idee fundamentalistyczne społeczeństwo Pakistanu, co doprowadzić ma do obalenia obecnego rządu, zdobycia władzy przez pakistańskich talibów i stworzenia w tym państwie republiki islamskiej, a docelowo służyć ma to przejęciu kontroli nad arsenałem nuklearnym tego kraju⁸³⁹. Rozmiar wpływów Al-Kaidy oraz fundamentalizmu islamskiego w Pakistanie ukazany został światu w 2011 roku, kiedy na jego terytorium doszło do zdemaskowania oraz zabicia przez siły specjalne USA, pozostającego od dłuższego czasu w ukryciu lidera Al-Kaidy – Usamy bin Ladena⁸⁴⁰.

Wspieranie oraz podtrzymywanie ruchów afgańskich i pakistańskich Talibów ma służyć także odwróceniu uwagi świata od innych regionów liczących się w strategii Al-Kaidy (głównie Półwysep Arabski, Afryka Północna i Wschodnia), a także od planowanych działań w wymiarze globalnym, w postaci przygotowywania i przeprowadzania ataków terrorystycznych w państwach zachodnich⁸⁴¹. O podtrzymywaniu tego globalnego wymiaru działalności terrorystycznej Al-Kaidy, świadczyć może duża liczba planowanych i udaremnionych ataków terrorystycznych z udziałem tej organizacji w Stanach Zjednoczonych Ameryki i krajach Europejskich (m. in. Dania, Szwecja, Holandia, Niemcy) z 2009 i 2010 roku⁸⁴². Mimo tych prób nie udało się przeprowadzić tak spektakularnych ataków na terytorium Europy i USA, jak miało to miejsce w pierwszej połowie dekady lat dwutysięcznych, co świadczy o skuteczności reakcji poszczególnych państw i społeczności międzynarodowej.

Istotnego znaczenia nabiera natomiast dający się obserwować od końca minionej dekady wyraźny kierunek rozwoju Al-Kaidy w stronę kontynentu afrykańskiego, przez Półwysep Arabski. Przede wszystkim świadczyć może o tym wzrost znaczenia Al-Kaidy Półwyspu Arabskiego (AQAP) od mniej więcej 2009 roku, której siedziba mieści się w Jemenie⁸⁴³, a strategiczne jej znaczenie wynika z możliwości oddziaływania na kluczowe amerykańskie interesy w rejonie, między innymi przez utrudnianie dostaw surowców energetycznych z Arabii Saudyjskiej do portów położonych w Zatoce Adeńskiej. Przykładem wzrastającej pozycji i rangi tych struktur może być zjazd światowych liderów Al-Kaidy w Jemenie z kwietnia 2014 roku⁸⁴⁴. Choć działalność AQAP ma znaczenie strategiczne z punktu widzenia całej organizacji, to raczej kontynent afrykański wydaje się być długofalowym celem ekspansji fundamen-

⁸³⁷ T. Otłowski, *Analiza*, s. 2.

⁸³⁸ Tamże, s. 2.

⁸³⁹ Tamże, s. 2 oraz T. Otłowski, *Nowa strategia*, s. 81 – 83.

⁸⁴⁰ T. Otłowski, *Nowa strategia*, s. 79.

⁸⁴¹ T. Otłowski, *Analiza*, s. 2 – 3.

⁸⁴² Tamże, s. 3.

⁸⁴³ Al-Qa'ida in the Arabian Peninsula (AQAP), Counterterrorism 2014 Callendar, <http://www.nctc.gov/site/groups/aqap.html> [04.05.2014].

⁸⁴⁴ M. Urzędowska, *Amerykanie przegapili wielki zjazd Al-Kaidy?*, *Gazeta Wyborcza*, http://wyborcza.pl/1,75477,15815088,Amerykanie_przegapili_wielki_zjazd_Al_Kaidy_.html [04.05.2014].

talizmu islamskiego w najbliższych latach. Świadczyć może o tym rozwijanie współpracy i zacieśnianie więzi przez Al-Kaidę z organizacjami w różnych rejonach Afryki. Na pierwszy plan wysuwa się w tym aspekcie włączenie w oficjalne struktury Al-Kaidy w 2006 roku odłamu Zbrojnej Grupy Islamskiej – Salafickiej Grupy Modlitwy i Walki (GSPC) z siedzibą w Algierii, która od 2007 roku występowała już pod nazwą Al-Kaida Islamskiego Maghrebu (AQIM)⁸⁴⁵. Organizacja ta wraz z jej odłamami i sprzymierzeńcami (Al-Mulathamun Battalion, Ruch na Rzecz Jedności i Dżihadu w Afryce Północnej – MUJAO, TWJWA), oprócz globalnego dżihadu, terytorialnie jest aktywna w całej Algierii, a także w Mauretanii, Mali i Nigrze, o czym było głośno na początku 2013 roku przy okazji wojny na północy Mali⁸⁴⁶. W rejonie tzw. Rogu Afryki z kolei, Al-Kaida w 2012 roku zacieśniła więzi z somalijską organizacją Al-Shabaab, która poza Somalią jest aktywna także w innych państwach rejonu (Kenia – atak z września 2013 w Nairobi, Uganda)⁸⁴⁷. W rejonie Zatoki Gwinejskiej natomiast od 2010 roku solidaryzuje się oraz deklaruje związki z Al-Kaidą organizacja Boko Haram, działająca głównie na terenie północnej Nigerii⁸⁴⁸, lecz zagrażająca także reszcie jej terytorium, a także wciągająca ochotników z innych krajów, w tym sąsiednich (m. in. Czad, Niger, Benin)⁸⁴⁹. Grupa określa się mianem „sunnickiej wspólnoty wzywającej do nawracania na islam oraz światowego dżihadu” albo „nigeryjskimi talibami”⁸⁵⁰. Ponadto można wskazać na utrzymywanie bliskich powiązań Centrali Al-Kaidy z organizacjami fundamentalistów z Libii i Tunezji (Ansar an Shariah Libya oraz Ansar an Shariah Tunisia)⁸⁵¹. Obraz ten uzupełniają mniejsze komórki

Al-Kaidy porozrzucane po całej Afryce z południa na północ (m. in. RPA, Kamerun, Maroko, Tunezja)⁸⁵².

Podatność oraz atrakcyjność kontynentu afrykańskiego w odniesieniu do działalności organizacji terrorystycznych fundamentalizmu islamskiego wynika przede wszystkim z następujących czynników:

1) Duża liczba tzw. państw upadłych lub upadających – państwa, które ze względu na katastrofalną sytuację gospodarczą, konflikty wewnętrzne i niewydolność struktur rządowych nie są w stanie zapewnić podstawowych funkcji państwa, warunków egzystencji i bezpieczeństwa, i które przeważnie pogrążone są w chaosie⁸⁵³.

W związku z tym stanowią naturalne zaplecze dla rozwoju przestępczości oraz działalności organizacji terrorystycznych⁸⁵⁴. W 2013 roku w rankingu państw upadłych (Failed States Index) czołówkę stanowiły państwa afrykańskie: Somalia, Demokratyczna Republika Konga, Sudan i Południowy Sudan⁸⁵⁵. W stanie alarmują-

⁸⁴⁵ Al-Qa'ida in the Lands of the Islamic Maghreb (AQIM), Counterterrorism 2014 Callendar, <http://www.nctc.gov/site/groups/aqim.html> [04.05.2014].

⁸⁴⁶ Al-Qa'ida in the Lands of the Islamic Maghreb (AQIM), Counterterrorism 2014 Callendar, <http://www.nctc.gov/site/groups/aqim.html> [04.05.2014] oraz: Terrorism in North and West Africa, Counterterrorism 2014 Callendar, <http://www.nctc.gov/site/groups/terrorismnwafrica.html> [04.05.2014].

⁸⁴⁷ Al-Shabaab, Counterterrorism 2014 Callendar, http://www.nctc.gov/site/groups/al_shabaab.html [04.05.2014] oraz Al-Szabab przynajmniej się do ataku na centrum handlowe w Nairobi, Niwserwis.pl, <http://niwserwis.pl/artykuly/al-szabab-przynajmniej-sie-do-ataku-na-centrum-handlowe-w-nairobi.html> [04.05.2014].

⁸⁴⁸ Boko Haram, Counterterrorism 2014 Callendar, http://www.nctc.gov/site/groups/boko_haram.html [04.05.2014] oraz J. Siegle, Boko Haram and the Isolation of Northern Nigeria: Regional and International Implications, [w:] I. Mantzikos (red.), Boko Haram. Anatomy of a Crisis, Bristol 2013, s. 81.

⁸⁴⁹ J. Siegle, Boko Haram, s. 81.

⁸⁵⁰ Boko Haram, Counterterrorism 2014 Callendar, http://www.nctc.gov/site/groups/boko_haram.html [04.05.2014].

⁸⁵¹ Al Qaeda Fractures Update, Intel Wire, <http://news.intelwire.com/2014/03/al-qaeda-fractures-update.html> [04.05.2014].

⁸⁵² Zob.: B. Hołyst, Terroryzm, s. 625 – 630.

⁸⁵³ D. Kondrakiewicz, Państwo, [w:] M. Pietraś (red.), Międzynarodowe stosunki polityczne, Lublin 2006, s. 87.

⁸⁵⁴ Tamże, s. 87.

⁸⁵⁵ The Failed States Index 2013, FFP, <http://ffp.statesindex.org/rankings-2013-sortable> [04.05.2014].

cym znalazło się jeszcze dwanaście państw, w tym siedem afrykańskich (Czad, Republika Środkowoafrykańska, Zimbabwe, Wybrzeże Kości Słoniowej, Gwinea, Gwinea Bissau i Nigeria), a także m. in. Jemen, Afganistan, Irak i Pakistan⁸⁵⁶. Pierwszą dwudziestkę zamykały Kenia, Niger, Etiopia i Burundi⁸⁵⁷;

2) Bogate złoża surowców mineralnych i energetycznych będących w coraz większym zainteresowaniu państw zachodnich, szczególnie USA (przede wszystkim występujące w regionie tzw. Sahelu, obejmującego Burkina Faso, Czad, Mali, Mauretanię, Niger i Senegal⁸⁵⁸): m. in. uran, złoto, ropa naftowa, gaz ziemny, cyna⁸⁵⁹. Dotyczy to również tworzonej infrastruktury wydobywczej i transportowej, m. in. rozpoczętej już eksploatacji na pograniczu Algerii, Mauretanii i Mali, która w przyszłości może stać się surowcowym eldorado, a także planowanych inwestycji, jak gazociąg transsaharyjski łączący Nigerię z Algierią⁸⁶⁰, czy amerykański rurociąg zapewniający transport ropy ze złóż w Czadzie do kameruńskiego portu Kribi nad Zatoką Gwinejską⁸⁶¹.

3) Wzrost obecności amerykańskich oddziałów oraz doradców w związku z koniecznością ochrony infrastruktury naftowej oraz dróg transportu ropy i gazu⁸⁶², a także aktywność wojskowa innych państw zachodnich, m. in. Francji⁸⁶³.

4) Bliskie położenie Europy Zachodniej, jako pożądanego celu ataków terrorystycznych, w tym zwiększenie możliwości przemieszczania się terrorystów oraz zapatrywania komórek w Europie drogą morską⁸⁶⁴ (kryzys z uchodźcami w rejonie włoskiej wyspy Lampedusa w ostatnich latach pokazał niedostateczny stopień ochrony morskiej granicy Unii Europejskiej⁸⁶⁵). Afryka Północna wraz z Morzem Śródziemnym może w tym kontekście stanowić tzw. miękkie podbrzusze Europy z punktu widzenia zagrożenia terroryzmem fundamentalistów islamskich.

Przedstawiona charakterystyka współczesnego terroryzmu oraz możliwe perspektywy geograficznej i strategicznej ekspansji Al-Kaidy, stanowiącej ogromną sieć powiązań między różnymi organizacjami fundamentalistycznymi na świecie, pokazuje sygnalizowaną przez Davida Rapoportą odmienność terroryzmu religijnego od poprzednich trzech fal terroryzmu nowożytnego, których inspiracja wynikała z ideologii świeckich. Na podstawie analizy samych największych ataków terrorystycznych w skali globalnej, które miały miejsce od początku lat dziewięćdziesiątych XX wieku, można zauważyć pewną tendencję zblizoną do zjawiska fali, która wzbierała począwszy od pierwszego ataku na World Trade Center w 1993 roku, osiągnęła swoje apogeum 11 września 2001 roku, a następnie opadała przez Bali (2002), Madryt (2004),

⁸⁵⁶ Tamże.

⁸⁵⁷ Tamże.

⁸⁵⁸ <http://www.euractiv.pl/polityka-zagraniczna/artukul/ue-na-podnie-od-sahary-005189> [04.05.2014].

⁸⁵⁹ Islamski terroryzm – od Al-Kaidy do AQIM, film dokumentalny, Francja 2012, 01:06:31.

⁸⁶⁰ Islamski terroryzm – od Al-Kaidy do AQIM, film dokumentalny, Francja 2012, 01:06:31 – 01:07:19.

⁸⁶¹ B. Hołyst, *Terroryzm*, s. 629 – 630.

⁸⁶² Islamski terroryzm – od Al-Kaidy do AQIM, film dokumentalny, Francja 2012, 01:10:00.

⁸⁶³ J. Czerep, Francuska interwencja w Republice Środkowoafrykańskiej, <http://www.geopolityka.org/analizy/2586-francuska-interwencja-w-republice-srodkowoafrykanskiej> [04.05.2014] oraz Francuska interwencja w Mali - przedwczesna, ale niezbędna?, Wp.pl, <http://konflikty.wp.pl/kat,1032381,title,Francuska-interwencja-w-Mali-przedwczesna-ale-niezbedna,wid,15248083,wiadomosc.html?ticaid=112abd> [04.05.2014].

⁸⁶⁴ T. Kington, V. Muradian, Italy Warns of Continued Security Threat, *Defense News*, <http://www.defensenews.com/article/20140120/DEFREG01/301200031/Italy-Warns-Continued-Security-Threat> [04.05.2014] oraz Czarny dylemat, *Newsweek*, <http://swiat.newsweek.pl/czarny-dylemat,18179,1,1.html> [04.05.2014].

⁸⁶⁵ A. Zakrzewicz, Imigracyjne tsunami na Lampedusie, *Przegląd* 16, 2011, <http://www.przeglad-tygodnik.pl/pl/artukul/imigracyjne-tsunami-na-lampedusie> [04.05.2014] oraz E. Tuz, Obecna fala imigracji do Włoch w wybranych włoskich dziennikach, *Biuletyn Migracyjny* 29, 2011, <http://biuletynmigracyjny.uw.edu.pl/29-maj-2011/obecna-fala-imigracji-do-wloch-w-wybranych-wloskich-dziennikach> [04.05.2014].

Londyn (2005), Bombaj (2008), biorąc pod uwagę skalę tych zamachów oraz liczbę ofiar. Od 2008 roku w zasadzie nie doszło do tak spektakularnych ataków, pomijając zamach w Bostonie z 2013 roku (3 osoby zabite, 264 ranne)⁸⁶⁶, który nie został jeszcze do końca wyjaśniony, a także mając na uwadze wiele udaremnionych zamachów. Może to świadczyć o skutecznym sprzeciwie społeczności międzynarodowej i poszczególnych państw oraz o efektywności pracy ich służb, co w konsekwencji doprowadziło do osłabienia potencjału Al-Kaidy, jeśli chodzi o zdolność do przeprowadzania wielkich ataków na terytorium przeciwnika. Sprzeciw taki stanowił jeden z czynników decydujących o zanikaniu historycznych fal terroryzmu. Biorąc pod uwagę tylko ten uproszczony i ograniczony do wielkich, globalnych ataków fragment działalności Al-Kaidy, a także coraz lepsze przygotowanie i reakcję świata na zagrożenie terroryzmem, można byłoby dopatrywać się końca fali terroryzmu religijnego w okolicach 2025 roku, jak ostrożnie prognozował David Rapoport mniej więcej dekadę temu.

Biorąc jednak pod uwagę całościowy aspekt współczesnego terroryzmu, łącznie ze strategicznymi celami w Pakistanie (przejęcie kontroli nad tym państwem i pozyskanie jego arsenału nuklearnego), oraz nowymi tendencjami rozwojowymi w postaci ekspansji na terytorium Afryki, wraz z możliwymi tego konsekwencjami dla Europy, a także zdolności do odbudowywania struktur terrorystycznych, trwałość oddziaływania religii, jako głównej motywacji, można wnioskować o tym, że ten rodzaj terroryzmu będzie w dalszych dekadach dominował na świecie i stanowił w dalszym ciągu jedno z największych zagrożeń w skali globalnej. W przypadku braku adekwatnej i dostatecznej reakcji państw i organizacji międzynarodowych na nowe tendencje w odniesieniu do zmian w sensie geograficznym oraz celów strategicznych, co związane jest także z koniecznością oddziaływania politycznego i długofalowego na przyczyny terroryzmu, obserwowane przekształcenia działalności Al-Kaidy i jej sojuszników mogą doprowadzić do jeszcze większego zagrożenia ze strony tego zjawiska, niż to miało miejsce w ostatnim ćwierćwieczu.

Zakończenie

Współczesny wymiar terroryzmu ukształtował się głównie pod wpływem geopolitycznych przekształceń trwających od przełomu lat osiemdziesiątych i dziewięćdziesiątych XX wieku, a także towarzyszących im gwałtownych procesów globalizacyjnych i przemian cywilizacyjnych. Zasadniczą jego cechą jest religijna motywacja działania, która stanowi dużo trwalszy i silniejszy sposób oddziaływania na zachowanie ludzi, niż to miało miejsce w przypadku ideologii świeckich, leżących u podstaw terrorystycznej aktywności w poprzednich, historycznych etapach (falach) nowożytnego terroryzmu. Z uwagi na to, że walka na rzecz islamu oraz ekspansja religijna od zawsze były wpisane w podstawowe zasady tej wiary⁸⁶⁷, a islamscy fundamentaliści wskazują tylko na sposób ich interpretacji, a także pokazali nową, konkretną drogę tej walki, oraz bezwzględne i okrutne jej formy, wątpliwy jest szybki koniec terroryzmu religijnego – zaniknięcie czwartej fali, i powstanie w jej miejsce nowej inspiracji. Dużo bardziej prawdopodobne w tym względzie jest – w obliczu zarysowanych powyżej strategicznych i geograficznych tendencji rozwojowych współ-

⁸⁶⁶ Boston officials say 264 injured in marathon bombing, Reuters, <http://www.reuters.com/article/2013/04/23/us-usa-explosions-boston-injuries-idUSBRE93M0LW20130423> [04.05.2014].

⁸⁶⁷ M. Sadowski, Dżihad, s. 30 – 45.

czesnego terroryzmu, a także coraz skuteczniejszej reakcji świata na dotychczasowe metody działania – przybranie przez to zagrożenie nowych form, z których szczególnie groźny wydaje się tzw. terroryzm samotnych wilków (ataków przeprowadzanych przez internetowych samouków w tym zakresie, zainspirowanych ideologią fundamentalizmu islamskiego) albo – co jeszcze gorsze – rozwój jakiegoś ze scenariuszy tzw. superterroryzmu (m. in. w obliczu niebezpieczeństwa przejęcia kontroli nad pakistańskim arsenałem nuklearnym). Innym scenariuszem, lecz także mieszczącym się w ramach terroryzmu religijnego, może być pojawienie się reakcji na terroryzm fundamentalistów islamskich i rozwój jakiejś formy terroryzmu „chrześcijańskiego” w obronie cywilizacji zachodniej przed „islamizacją” (w pewnym stopniu taka inspiracja przyświecała Andersowi Breivikowi – zamachy w Norwegii w 2011 roku)⁸⁶⁸, tak jak to miało miejsce w przypadku pojawienia się terroryzmu prawicowego w odpowiedzi na terroryzm lewicowy w ramach trzeciej fali nowożytnego terroryzmu. Jest to tym bardziej prawdopodobne w obliczu zarysowanych w artykule możliwych kierunków ekspansji fundamentalizmu islamskiego w Afryce oraz wynikających z tych tendencji zagrożeń dla Europy.

Streszczenie

Artykuł ma na celu charakterystykę zjawiska współczesnego terroryzmu wraz z możliwymi kierunkami jego rozwoju w drugiej dekadzie XXI wieku. Problematyka ta została ujęta w dwóch wymiarach: przestrzennym oraz czasowym. Wymiar czasowy dotyczy rozwoju, ciągłości i trwania głównej motywacji (religijnej) współczesnego terroryzmu. Perspektywa przestrzenna obejmuje natomiast kwestie związane z geograficznym zasięgiem działalności organizacji głównego nurtu współczesnego terroryzmu, jakim jest terroryzm fundamentalistów islamskich. W pierwszej kolejności został przedstawiony rys historyczny terroryzmu, w oparciu o koncepcję czterech fal nowożytnego terroryzmu Davida Rapoporty, ze szczególnym uwzględnieniem ideologicznych motywacji działalności terrorystycznej na poszczególnych etapach rozwoju tego zjawiska. Następnie przedstawiona została charakterystyka współczesnego terroryzmu. Obydwa działania pozwoliły na porównanie obecnego wymiaru terroryzmu do poprzedzających go historycznych etapów, a także na sformułowanie pewnych wniosków odnośnie możliwego czasu jego trwania. Analiza obejmuje także kwestie związane z geograficznym zasięgiem działalności Al-Kaidy (jako globalnej sieci fundamentalizmu islamskiego) oraz jej celami strategicznymi, sięgając do początków jej działalności na przełomie lat osiemdziesiątych i dziewięćdziesiątych, przez przełomowy punkt, który stanowił atak na Stany Zjednoczone Ameryki z 11 września 2001 roku oraz jego konsekwencje, aż po najnowsze tendencje dotyczące zmian w tym zakresie.

Słowa kluczowe: bezpieczeństwo międzynarodowe, bezpieczeństwo państwa, zagrożenia globalne, terroryzm, historia terroryzmu, współczesny terroryzm, terroryzm religijny, fundamentalizm islamski, Al-Kaida.

Abstract

The aim of this article is to present the phenomenon of the contemporary terrorism including recent trends in its development. The issue contains two dimensions: tem-

⁸⁶⁸ 'Breivik Manifesto' details chilling attacks, BBC, <http://www.bbc.co.uk/news/world-europe-14267007> [04.05.2014].

poral and spatial. The temporal one is connected with the subject of development, continuity and duration of the main (religious) motivation of the contemporary terrorism. The spatial perspective refers to the question of the geographical range of the terrorist groups of the main course of the contemporary terrorism – the terrorism of the Islamic fundamentalists. Firstly, the general overview on the historical development of the phenomenon of terrorism was made according to the concept of David Rapoport: “The Four Waves of Modern Terrorism”. It focuses on the issue of ideological basis for terrorist activity in its particular historical stages. Subsequently, the presentation of the characteristic features of the contemporary terrorism followed. Both actions allowed to compare the present dimension of terrorism with its historical forms, and also to formulate some significant conclusions on its possible duration. The analysis also concerns the geographical range of the Al-Qaeda activity (as a main global terrorist network of the Islamic fundamentalists), as well as its strategic goals, from this organization’s beginnings at the turn of the 1980s and 1990s, throughout its turning point connected with attacks in the US on 11th September 2001, up to the newest trends connected with the recently observed changes in this subject.

Keywords: international security, state security, global threats, terrorism, history of terrorism, contemporary terrorism, religious terrorism, Islamic fundamentalism, Al-Qaeda.